

В.О. Реус

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ
У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Навчальний посібник

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка

В.О.Реус

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ
У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Навчальний посібник

Чернігів

2016

УДК [373.2.015.31:502]:159.942(079)

ББК Ч411.387

Науковий консультант: *Н.В. Притулик*, кандидат педагогічних наук, доцент (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка)

Р е ц е н з е н т и:

Загородня Л.П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Данильченко І. Г., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Бранд І. Я., завідувач ДНЗ № 45 «Веселка» м. Чернігова.

Р44 Реус В.О.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників : навчальний посібник / В.О. Реус, Н.В. Притулик. – Чернігів, 2016. – 64 с.

Посібник репрезентує студентську конкурсну наукову роботу, в якій авторка досліджує проблему підвищення духовності підростаючого покоління у процесі екологічного виховання старших дошкільників. Цінними є авторські методичні розробки бесід до екскурсій, спрямовані на формування в дітей антиципації, емпатії, позитивного емоційного відгуку на природне довкілля.

Для педагогів дошкільних закладів, фахової підготовки майбутніх вихователів, молодих науковців.

Рекомендовано до друку кафедрою дошкільної та початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (протокол № 1 від 29.08.16 р.)

УДК [373.2.015.31:502]:159.942(079)

ББК Ч411.387

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕДМОВА</i>	6
<i>КОНКУРСНА НАУКОВА РОБОТА</i>	8
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	12
1.1. Аналіз ключових понять досліджуваної проблеми.....	12
1.2. Психологічні засади екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.....	16
1.3. Класики педагогіки про екологічне виховання дошкільників.....	18
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2	
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	22
2.1. Вивчення стану досліджуваної проблеми в практиці роботи сучасних ДНЗ.....	22
2.2. Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку та їх перевірка.....	28
Висновки до розділу 2.....	33
ВИСНОВКИ.....	34

	5
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	40
Додаток А. Анкета для вихователів.....	40
Додаток Б. Анкета для старших дошкільників.....	41
Додаток В. Результати опитування старших дошкільників з метою виявлення рівня сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи.....	42
Додаток Г. Анкета для батьків.....	45
Додаток Д. Екологічні бесіди з дітьми старшого дошкільного віку.....	46
Додаток Е. Рекомендації батькам щодо екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.....	60
<i>ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ З ПРИРОДНИЧИХ, ТЕХНІЧНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК.....</i>	<i>61</i>
<i>ВИМОГИ ДО КОНКУРСНИХ НАУКОВИХ РОБІТ СТУДЕНТІВ.....</i>	<i>63</i>

ПЕРЕДМОВА

Суспільні перетворення сьогодення, в тому числі в освітній сфері, відкривають перед творчою українською молоддю значні обрії для професійного вдосконалення та особистісного зростання.

Неабияку можливість виявити власну творчість у майбутній професійній діяльності, яка, в подальшому, може стати цінною для освітян-практиків, зробити свій внесок у досягнення української педагогічної науки, сприяючи цим її гідній репрезентації у світовому освітньому просторі, надають організовані на державному рівні конкурси та олімпіади для студентства.

Так, Усеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з природничих, технічних та гуманітарних наук (згідно з відповідним Положенням, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 21.02.2012 № 202) проводиться щорічно з метою активізації наукової роботи студентів як найважливішого фактора формування фахівців нового типу, залучення студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації до участі у наукових програмах, проектній, конструкторській та інших формах науково-дослідної діяльності. Його основними завданнями є:

- виявлення та розвиток обдарованих студентів, сприяння реалізації їх здібностей;
- стимулювання творчого самовдосконалення студентської молоді;
- формування творчого покоління молодих науковців та практиків для різних галузей суспільного життя;
- пропагування досягнень науки, техніки та інноваційних технологій;
- активізація науково-дослідної роботи студентів;

- формування команд для участі в міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах.

У цьому виданні пропонується зміст студентської конкурсної наукової роботи Валентини Реус, виконаної на кафедрі дошкільної та початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, яка посіла у вищезазначеному конкурсі I місце за спеціальністю «Дошкільна освіта» (2016 р.).

У своїй розвідці авторка зачіпає актуальну для сьогодення проблематику підвищення духовності підростаючого покоління у процесі екологічного виховання старших дошкільників, адже сформоване емоційно-ціннісне ставлення до природи – основа екології мислення – почуттів гуманності, душевної чуйності, тонкого чуття краси та людських вчинків. Основи екологічної культури кожної особистості, від якої залежить майбутнє суспільства, закладаються в дошкільному віці, відтак, завдання її формування є одним із найважливіших, серед тих, які стоять перед сучасним дошкіллям.

Наукова робота, представлена в навчальному посібнику, має практичне значення: методика визначення емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до природного довкілля, розроблена авторкою, а також екологічні бесіди, спрямовані на розвиток антиципації та емпатії дітей, можуть бути корисними в практиці роботи сучасних ДНЗ.

Крім того, вона може слугувати зразком наукових робіт такого типу, який стане в нагоді активним студентам-науковцям у процесі підготовки до участі в подібних конкурсах.

Науковий консультант Н.В. Притулик

ВСТУП

Актуальність дослідження. Переоцінка суспільством значення природи в житті людини та нові соціальні завдання, такі як формування екологічної культури, виховання відповідальності за збереження природи, від якої буде залежати здоров'я та життєдіяльність людства, актуалізують проблему ставлення людини до природи.

У Концепції екологічної освіти України [12] серед завдань дошкільного виховання визначено формування основ екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості. Відомо, що цінності є необхідною передумовою розуміння сутності природи, переосмислення власної поведінки в природному довкіллі, тому основним предметом екологічного виховання дошкільників має стати формування в дітей ціннісного ставлення до світу природи.

Наукові підходи до екологічного виховання в сучасних умовах, зокрема визначення мети, принципів, завдань і змісту екологічної освіти та виховання розроблені в дослідженнях А. Захлебного, І. Зверева, І. Суравегіної.

Екологічне виховання в ДНЗ спрямоване переважно на інтелектуальний розвиток і меншою мірою стосується емоційно-чуттєвої сфери особистості. Водночас дотримання єдності впливу на інтелектуальну та емоційно-чуттєву сфери особистості має принципово важливе значення і визначає ефективність екологічного виховання.

Психологічний аспект досліджуваної проблеми відображений у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, В. Вілюнаса, О. Запорожця, О. Леонтєва, В. М'ясищева. У наукових працях Л. Артемової, А. Богуш, О. Кононко, В. Котирло, Я. Неверович, З. Плохій, Т. Поніманської, Ю. Приходько, Н. Яришевої підкреслюється особлива

чутливість дошкільників до впливів довкілля, різноманітних емоційно-образних стимулів, їх емоційна реакція на безпосередні враження.

Дошкільний вік сприятливий для екологічного виховання, адже саме у цей період закладаються основи культури спілкування і поведінки дітей у природі.

Особливої уваги потребують діти старшого дошкільного віку, оскільки у них починають формуватися основи наочно-дійового та наочно-образного типів мислення. Старші дошкільники здатні розуміти й усвідомлювати зв'язки в навколишньому світі, вони мають об'єктивні можливості для самостійного спілкування з природою.

Вивчення стану проблеми екологічного виховання у педагогічній науці продемонструвало, що значна кількість досліджень у дошкільній педагогіці присвячена систематизації знань про природу (Л. Буркова, Т. Земцова, Л. Маневцова, Л. Міщик, С. Ніколаєва, А. Федотова, Т. Христовська, І. Хайдурова) й обмаль наукових праць, у яких розглядається саме виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку. Зокрема, є роботи, присвячені формуванню у дітей дошкільного віку бережливого (В. Грецова), дбайливого (М. Ібраїмова, Г. Марочко, З. Плохій), свідомого (І. Комарова), ціннісного (М. Роганова) ставлення до природи.

Аналіз науково-методичної літератури та навчальних програм для дошкільних закладів свідчить про те, що в них недостатньо приділено уваги ролі емоцій у формуванні ставлення до природного довкілля у дошкільників.

Враховуючи актуальність проблеми, її незначну розробленість у теорії та практиці дошкільного виховання, протиріччя між потенційними можливостями старших дошкільників у вихованні емоційно-ціннісного ставлення до природи і станом виховної практики, було визначено тему роботи: «Формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників».

Об'єктом дослідження є процес екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – емоційно-ціннісне ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити оптимальні педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників.

Завдання дослідження:

1) визначити сутність поняття «емоційно-ціннісне ставлення до природного довкілля»;

2) проаналізувати стан проблеми виховання емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля та психологічні передумови його формування у дітей старшого дошкільного віку в психолого-педагогічній та методичній літературі;

3) експериментально дослідити рівні сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у дітей старшого дошкільного віку;

4) виявити та експериментально перевірити педагогічні умови, оптимальні для формування емоційно-ціннісного ставлення до природи.

У процесі дослідження було використано такі *методи*:

а) теоретичні: порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду вихователів для визначення стану та перспектив досліджуваної проблеми; аналіз, синтез, систематизація, класифікація дозволили систематизувати теоретичні матеріали з досліджуваної проблеми та зробити висновки з експериментального дослідження на основі отриманих у його процесі даних;

б) емпіричні: аналіз та узагальнення досвіду вихователів сприяли вивченню стану проблеми в практиці ДНЗ; педагогічний експеримент дав змогу виявити умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природного

довкілля у дітей старшого дошкільного віку;

в) статистичні: методи обробки експериментальних даних для якісного і кількісного аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні педагогічних умов ефективного формування емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до природного довкілля.

Практичне значення роботи полягає в розробці екологічних бесід, які доцільно проводити у процесі екскурсій, прогулянок та обговорення літературних творів.

Апробація результатів дослідження відбувалася у процесі участі у Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми дошкільної освіти: перспективи, інновації, розвиток» (Глухів, 24 квітня 2015) та семінарському занятті з навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою» для студентів II курсу спеціальності «Дошкільна освіта».

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображені у науковій публікації на тему «Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у дітей старшого дошкільного віку».

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі старших груп ДНЗ №45 «Веселка» нашого міста. У ньому взяли участь 50 дітей, 30 батьків, 20 вихователів.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 32 найменування, додатки. Обсяг роботи – 30 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Аналіз ключових понять досліджуваної проблеми

Основний зміст екологічної освіти дошкільників полягає у формуванні мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. Екологічна освіта включає екологію особистості, свідомості, душі, культури. Екологічну субкультуру дитинства малюк засвоює шляхом накопичення особистісного досвіду в навколишньому просторі, набуття екологічного досвіду у спеціально створених умовах (організоване навчання), а також шляхом творчого переосмислення отриманого досвіду [19, с. 40-44].

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою. Завдання екологічного виховання полягає в нагромадженні, систематизації, використанні екологічних знань, усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії вихованні любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмінь і навичок діяльності в природі.

Метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості і мислення. Передумова для цього – екологічні знання, наслідок – екологічний світогляд. [22, с. 19].

Екологічна свідомість – вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу; рефлексія місця та ролі людини у екологічному світі, саморегуляція цього

відображення. Її основою є чуттєво-предметна діяльність, яка забезпечується активною участю дітей у пізнавально-практичних діях природничого змісту.

Виділяють три типи екологічної свідомості: 1) антропоцентричний (довкілля – власність людини, якою вона може розпоряджатися на власний розсуд задля задоволення своїх потреб); 2) біоцентричний (метою взаємодії з природою є збереження її недоторканості в усьому різноманітті форм і видів, в тому числі і тих, які шкодять як людству в цілому, так і окремій людині); 3) екоцентричний (у відносинах людини та довколишнього середовища наголос робиться на гармонії, взаємозв'язку, взаємодії та взаєморозвитку) [16, с. 111].

На основі екологічного мислення і свідомості формується екологічна культура, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності. Вона виступає регулятором екологічної діяльності, оскільки специфіка її функціонування зумовлюється спрямуванням на гармонізацію соціоприродних відносин, включає в себе певний зріз суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття, моральну оцінку ставлення до природи [14].

Екологічна культура особистості включає зовнішню і внутрішню складові. Проявляючи зовнішню екологічну культуру, дитина знає, як чинити можна, а як – ні. Наприклад, дитина знає, що не можна ламати гілки дерев, знищувати жуків, але мотивом поводитись правильно у відповідній ситуації може виступати бажання отримати похвалу від вихователя чи батьків, показати себе з кращого боку перед ровесниками, страх бути покараним дорослими. Вищим етапом екологічної культури є формування внутрішньої культури, коли дитина, незалежно

від того, бачить її хтось чи ні, чинить правильно наодинці зі своєю совістю (не зірве квітку на клумбі, коли її ніхто не бачить, не вдарить кішку заради розваги). Правила поведінки в природі у дитини, в якій сформована внутрішня екологічна культура, базуватимуться на переконаннях, що це буде шкодити і завдавати болю оточуючому середовищу, рослинному та тваринному світові. Якщо сформована внутрішня екологічна культура дошкільника, позитивні вчинки не будуть ситуативними проявами, залежними від певних обставин, а матимуть постійний і дієвий характер [21, с. 6-7].

Ціннісне ставлення до природи являє собою стійке особистісне прийняття природи як суб'єкта непрагматичної взаємодії і характеризується позитивним відношенням до природних об'єктів і явищ.

Процес виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи пов'язаний із формуванням структурних компонентів особистості: 1) потреб, що зумовлені функціями природного довкілля; 2) емоційної готовності до усвідомлення цінностей природи; 3) мотивів взаємодії з природою на основі усвідомлення цінностей природи; 4) особистого досвіду емоційно-ціннісного ставлення до природи [18, с. 65].

Емоційно-ціннісне ставлення до природного довкілля – особливий вид суб'єктивного ставлення до цінностей природи, що виявляється в емоціях задоволення – незадоволення, радості – суму, захоплення – зневаги в процесі взаємодії з об'єктами природи.

В. В. Маршицька виділила типи емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: 1) позитивно-активне емоційно-ціннісне ставлення – у дітей сформований стійкий пізнавальний інтерес до явищ природи, мають уявлення про основні об'єкти неживої природи, їх властивості та стани, значення для живих істот, людей; вміють оцінювати стан навколишнього середовища та намагаються його покращити; отримують задоволення

від спілкування з природою, вміють відгукуватися на прояви прекрасного в природі, прагнуть виразити свої емоції від спілкування з природою у творчій діяльності; 2) позитивно-пасивне емоційно-ціннісне ставлення – діти отримують задоволення від спілкування з природою, чутливі до краси природи, відгукуються на прояви прекрасного в природі; знання дітей недостатньо повні й усвідомлені, застосовуються лише за допомогою дорослого; інтерес до природи поверхневий; не завжди правильно можуть оцінити своє і чуже ставлення до природи, її практичне значення; дотримуються правил поведінки у природі, але має місце розходження реальної і вербальної поведінки; несистематично виявляють турботу про живі об'єкти, але на пропозицію дорослих виконують роботу старанно і сумлінно; 3) нейтральне емоційно-ціннісне ставлення – знання дітей цієї групи недостатньо повні й усвідомлені; пізнавальний інтерес до природи ситуативний і нестійкий; краса природи не викликає у них позитивних емоцій, діти не мають бажання зображувати об'єкти природи; дотримуються правил і норм поведінки в природі; вміють доглядати за живими об'єктами, але роблять це лише за пропозицією дорослого; вміють оцінювати дії і вчинки інших; 4) негативне емоційно-ціннісне ставлення – цю групу складають діти, які мають поверхневі екологічні знання, не вміють застосовувати їх на практиці; байдужі до краси природи, не розуміють естетичної і практичної цінності природи; не можуть оцінити своє та ставлення інших до об'єктів природи; дотримуються правил поведінки у природному середовищі лише за умови контролю з боку дорослого; не виявляють дієвої допомоги природним об'єктам [17, с. 8].

Таким чином, у процесі екологічного виховання в дітей формується екологічна свідомість та культура. Складовою останньої є емоційно-ціннісне ставлення до природи, яке включає в себе емоційні переживання, що відповідають потребам і системі цінностей певного

суспільства, і характеризується позитивним відношенням до природних об'єктів і явищ.

1.2. Психологічні засади екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку

Дошкільний вік – початок усебічного розвитку і формування особистості. У цей період діяльність аналізаторів, розвиток уявлень, уяви, пам'яті мислення, мовлення в комплексі призводять до формування чуттєвого етапу пізнання світу. Інтенсивно формується логічне мислення, з'являються елементи абстрактних міркувань.

Розвиток пізнавального інтересу дошкільників має свої особливості. Потрібно поступово збагачувати досвід дитини, насичувати його новими знаннями та відомостями, що, в результаті, викликає її пізнавальну активність. Чим більше перед дитиною відкривається сторін навколишньої дійсності, тим ширші її можливості для виникнення і закріплення стійких пізнавальних інтересів.

Основою ставлення дитини 5-6 років до світу є дбайливість, доброта, гуманність, співчуття. Діти здатні систематизувати накопичену і отриману інформацію, за допомогою логічних операцій встановлювати зв'язки і залежності. Розвивається знаково-символічна функція свідомості.

У старшому дошкільному віці у дитини виникають і формуються найскладніші системи загальних уявлень про навколишній світ, закладається фундамент змістовно-наочного мислення. Причому на порівняно вузькому емпіричному матеріалі діти виділяють загальні схеми орієнтації в просторово-часових і причинно-наслідкових залежностях речей. Ці схеми слугують своєрідним каркасом тієї «системи координат», усередині якої дитина починає все глибше опановувати різними властивостями багатоманітного світу, вони слабо усвідомлені і є інтуїтивною формою організації поведінки дитини.

Із оволодінням різними видами діяльності та набуттям досвіду взаємодії з людьми у дошкільника формуються антиципаційні реакції. Антиципацію розуміють як здатність особистості з високою вірогідністю передбачати перебіг подій, прогнозувати розвиток ситуації та власні реакції на них, діяти з часово-просторовим передбаченням. Упродовж дошкільного віку емоційні передбачення розвиваються та вдосконалюються. Це виявляється в тому, що у старшому дошкільному віці розвивається здатність до появи ефектів емоційного передбачення можливих наслідків дії, яка ще не завершена. Емоційні передбачення все більшою мірою стають фактором, який впливатиме на регуляцію дій і вчинків людини. На кінець дошкільного періоду формується здатність до «передбачуваної емоційної корекції поведінки» (А. В. Запорожець, Я. З. Неверович) [4, с. 79-82].

Б. Ф. Ломов звертає увагу на те, що розвиток здатності до прогнозування безпосередньо впливає на становлення мотивів пізнавальної діяльності та мотивів спілкування дошкільників. Одним з провідних мотивів дошкільного віку є мотив задоволення. Передбачення задоволення від пізнання предмета, процесу гри виступає для дошкільників тією збуджуючою силою, що їх активізує, викликає ініціативу.

Здатність до прогнозування у дошкільний період виступає як когнітивна, так і регулююча функція психічних процесів.

Н. Ф. Виноградова вважає за потрібне враховувати те, що взаємодія з природою викликає у дитини яскраві емоційні переживання, прагнення відчувати ці почуття знову і знову. У дошкільника з'являється бажання бути поруч з об'єктами природи, надавати їм посильну допомогу. У дітей можна формувати досить стійкий і глибокий пізнавальний інтерес до природного оточення, якщо спиратися на їхні емоції, викликати у них почуття радості, смутку, задоволення, розвивати прагнення до

пізнання та ін.

Значного прогресу у старших дошкільників зазнають вищі почуття. Із дошкільного віку діти здатні виявляти емпатію, яка включає: а) співчуття; б) співрадість [16, с.99].

У ставленні дошкільників до довкілля характерним є: 1) егоцентризм (дитина чітко не диференціює своє «Я» і навколишній світ); 2) антропоморфізм (дитина пояснює усі причинно-наслідкові зв'язки, що існують у оточуючому середовищі, за аналогією із явищами, що існують у людському середовищі); 3) артифікалізм (дитина вважає, що всі об'єкти та явища довкілля створені самими людьми для власних цілей); 4) прагматизм .

Таким чином, психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку дають значні можливості для виховання почуття любові до природи, оскільки в цьому віці розвивається наочно-образне мислення, знаково-символічна функція свідомості, антиципація, пізнавальний інтерес до навколишнього середовища, вищі почуття, з'являються передумови для формування когнітивного компоненту екологічної свідомості.

1.3. Класики педагогіки про екологічне виховання дошкільників

Проблемою екологічного виховання педагоги почали цікавитися задовго до нашого століття, хоча в той час ще не було науки «екології» та поняття «екологічне виховання».

Я. А. Коменський перший із педагогів послідовно обґрунтував принцип природовідповідності у вихованні, розглядаючи людину як частину природи. Людина складається з усіх основних елементів природи, вона – світ у зменшеному вигляді, мікрокосмос. Я. А. Коменський довів, що людина підкоряється найголовнішим законам природи, які діють як у світі рослин і тварин, так і у відносинах з людиною [11].

Ж. Ж. Руссо був прихильником природного

виховання, тобто такого, яке б відповідало особливостям дітей і було близьким до природи.

Важливого значення надавав Ж. Ж. Руссо здійсненню розумового виховання у процесі ознайомлення з природою, особливо таких розумових якостей, як допитливість і увага.

У педагогічних творах видатного швейцарського педагога Й. Г. Песталоцці «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лінгард і Гертруда», «Книга для матерів» знайшла втілення ідея розвитку здібностей людини відповідно до законів природи. Ознайомлення з предметом буде тим глибшим, чим більша кількість відчуттів візьме участь у його обстеженні [20].

У педагогічній спадщині М. Монтесорі природі відводилося місце засобу розумового, морального розвитку і зміцнення фізичних сил дитини. Для психічного життя дитини потрібно збагачувати її враженнями від природи. Основними засобами для досягнення цього є організація праці на землі, вирощування рослин, спостереження за природою [30].

К. Д. Ушинський називав природу «всерозвиваючою» і у своїх працях розкривав можливості використання її для розумового, морального, естетичного і фізичного виховання дітей. Педагог вважав, що природний ландшафт має таке велике виховне значення і вплив на розвиток молоді душі, з яким важко сперечатись навіть таланту хорошого педагога. К. Д. Ушинський розкрив методи, користуючись якими педагог ознайомлює дітей з природою. Важливу роль вчений відводив спостереженням [28].

С. Ф. Русова зазначала, що увага дітей має привертатися до рідної місцевості, її природи, щоб діти вбирали в себе враження, пахощі, кольори. Вона наголошувала на важливості правильного упорядкування життя дітей: «... щоб вони якомога більше були на свіжому повітрі і літом, і зимою, щоб мали їжу чотири рази на день, і спали не менше як чотири години на добу. Такий склад

життя дуже гарно впливає на тіло і душу дитини, дає здоров'я й рівновагу в настрої, забезпечує гарні здобутки виховання...» [49, с. 113]. Педагог вважала, що усе виховання мусить бути позначене мистецтвом, естетичними сприйманнями, емоціями, оскільки джерело естетичних впливів на дитину – це природа в усій її непереможній красі: в квітах, метеликах, в красі дерева і листя, співах пташок, в грі світла на воді, в кольорах зорі, в красі далеких краєвидів. Увага дітей має бути на все це звернена. Вони повинні переживати красу природи за будь-якої пори року [48, с. 45].

В. О. Сухомлинський важливого значення надавав природі як засобу фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. У його виховній системі, яка базується на ідеї «гармонії педагогічних впливів», чітко пов'язані природа – праця – співпереживання – творчість – слово – краса. Педагог вважав, що «природа – не лише об'єкт пізнання, сфера активної діяльності вихованців, а частина їхнього буття, взаємовідносин усього ладу їхнього життя» [51, т. 2, с. 365]. Саме тому значне місце у спадщині вченого займає опис досвіду проведення уроків мислення серед природи.

Аналіз праць відомих педагогів показав, що проблема екологічного виховання дітей є дуже актуальною, як багато років тому, так і в наш час.

Висновки до розділу 1

Однією з найактуальніших проблем сучасного виховання і навчання дошкільників є взаємодія дітей з природою. Екологічне виховання слід розглядати не лише як діяльність дітей, спрямовану на засвоєння екологічних знань, але й як одну з умов розвитку екологічної свідомості і культури дітей дошкільного віку. Дуже важливо у дошкільний період сформувати в них таку складову екологічної культури як емоційно-ціннісне ставлення до природи, яке розглядається як особливий вид суб'єктивного ставлення до цінностей природи, що виявляється в емоціях задоволення – незадоволення, радості – суму, захоплення – зневаги у процесі взаємодії з природними об'єктами.

Аналіз психологічної літератури показав, що у дітей старшого дошкільного віку є всі необхідні передумови для формування емоційно-ціннісного ставлення до природи, а саме: а) до 6-7 років у дітей формуються узагальнені уявлення про предмети, об'єкти, явища оточуючого світу та їх властивості, що забезпечує формування пізнавального і дбайливого ставлення до навколишнього середовища; б) формуються антиципуючі реакції; в) виникає почуття емпатії; г) ставлення до довкілля у дошкільників значною мірою визначається особливістю мислення, яке в цьому віці є наочно-образним; д) взаємодія з природою викликає у дітей яскраві емоційні переживання.

Праці відомих педагогів дають підстави зробити висновок, що проблема екологічного виховання є актуальною як багато років тому, так і сьогодні.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО- ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Вивчення стану досліджуваної проблеми в практиці роботи сучасних ДНЗ

З метою перевірки наведених теоретичних положень було проведено експериментальне дослідження особливостей емоційно-ціннісного ставлення у старших дошкільників до природного довкілля.

Дослідження проводилося на базі ДНЗ № 45 «Веселка» нашого міста. У процесі експерименту було охоплено 50 дітей старшого дошкільного віку, 20 вихователів та 30 батьків вихованців.

Констатувальний етап проводився на початку навчального року і передбачав застосування таких методів дослідження: 1) анкетування вихователів з метою вивчення стану проблеми в практиці ДНЗ; 2) опитування дітей та бесіди з ними з метою виявлення рівня сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи; 3) анкетування батьків вихованців з метою з'ясування їхнього ставлення до екологічного виховання дітей.

Розкриємо методику проведення констатувального етапу та наведемо його результати.

З метою з'ясування досвіду вихователів ДНЗ № 45 нашого міста з екологічного виховання було проведено анкетування (див. Додаток А).

Аналіз відповідей вихователів свідчить, що з них 94 % використовують лише традиційні форми роботи з дітьми.

Лише 24 % вихователів правильно розуміють, що означає поняття «емоційно-ціннісне ставлення до природи», як от: «Емоційно-ціннісне ставлення включає емоційні переживання, що відповідають потребам і системі цінностей суспільства», а 76 % педагогів розуміють його поверхнево.

Їхня діяльність більше спрямована на те, щоб дати дітям ті наукові знання, які вимагає навчальна програма. Відтак, вихователі недостатньо звертають уваги на емоційний розвиток дітей у процесі ознайомлення з природою.

Відповіді вихователів на третє запитання були однозначними: природні об'єкти та явища викликають у дітей захоплення, радість, здивування, інтерес, допитливість. Щодо того, чи засуджують діти агресивні дії інших до природи, відповіді були: «Так, засуджують, розповідають про те, як треба себе поводити в природі, але самі часто завдають шкоду навколишньому середовищу». На останнє запитання анкети отримали відповіді типу: «Мотивуємо дітей, проводячи бесіди про користь природи», «Мотивація: красиве довкілля дарує нам насолоду».

Робота з вихованцями проводилася у підгрупах по 10 дітей. У процесі експерименту були застосовані: а) усне індивідуальне опитування дітей; б) методика «Незакінчене речення» (дітям було запропоновано продовжити такі речення: «Я люблю бувати на природі тому, що ...», «Охороняти природу – значить ...»); в) бесіда на тему «За що я люблю природу».

Для оцінювання отриманих результатів нами було визначено (на основі критеріїв, наведених у розділі 1.1 с. 9-10) такі рівні сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи: а) «достатньо високий рівень»: дитина знає і дотримується правил поведінки в природі; виявляє естетичні почуття у ставленні до природних об'єктів; сформований стійкий пізнавальний інтерес до явищ природи; отримує задоволення від спілкування з природою;

вміє відгукуватися на прояви прекрасного в природі; прагне виразити свої емоції від спілкування з природою у творчій діяльності; б) «середній рівень»: дитина отримує задоволення від спілкування з природою; чутлива до краси природи; відгукується на прояви прекрасного в природі; знання дитини недостатньо повні і усвідомлені, застосовуються лише з допомогою дорослого; інтерес до природи поверхневий; не завжди правильно може оцінити своє і чуже ставлення до природи, її практичне значення; знає правила поведінки в природі, але не завжди дотримується їх; несистематично виявляє турботу про живі об'єкти, але на пропозицію дорослих виконує роботу старанно і сумлінно; в) «початковий рівень»: знання дитини недостатньо повні і усвідомлені; пізнавальний інтерес до природи ситуативний і нестійкий; краса природи не викликає у неї позитивних емоцій, дитина не має бажання зображувати об'єкти природи; не завжди дотримується правил і норм поведінки в природі; вміє доглядати за живими об'єктами, але робить це лише за пропозицією дорослого; не завжди правильно оцінює дії і вчинки інших.

У процесі усного індивідуального опитування дітей їм було поставлено запитання, спрямовані на з'ясування: а) усвідомлення значення природи в житті людини; б) мотивації, якою вони керуються у здійсненні вчинків у навколишньому середовищі; в) участі дітей у природоохоронній діяльності; г) емоційного відгуку на об'єкти та явища природного довкілля (див. Додаток Б).

Кількісний аналіз відповідей дітей на перше запитання усного індивідуального опитування виявив, що лише 55% із них вважають за потрібне саджати дерева біля свого будинку (див. Додаток В, рис. 2. 1). Діти мотивували свої відповіді тим, що «Дерева очищають повітря», «Якщо навколо нас росте багато дерев то нам легше дихати».

Аналіз відповідей дітей на друге запитання показав, що 89 % із них не ламають гілки дерев задля власних потреб (див. Додаток В, рис. 2. 2).

На третє запитання 92 % дітей відповіли, що можуть зірвати польові квіти для того, щоб подарувати мамі букетик (див. Додаток В, рис. 2. 3).

Відповіді дітей на друге і третє запитання засвідчили, що вони розуміють те, що їхні дії завдають шкоди природі, але дошкільники не до кінця усвідомлюють згубний вплив подібних дій.

Аналіз відповідей на четверте запитання показав, що 74 % дітей не вважають за потрібне прибирати сміття, залишене кимось біля будинку чи на лісовій галявині (див. Додаток В, рис. 2. 4), але прозвучали і позитивні відповіді типу: «Одного разу я бачила, як хлопчик викинув обгортку від цукерки біля мого дому, а я підняла її і викинула у смітник».

На п'яте запитання 94 % дітей відповіли, що ніколи не кидають сміття у річку або озеро (див. Додаток В, рис. 2. 5). Але були відповіді типу: «Я інколи можу кинути в річку сміття, якщо цього ніхто не бачить».

Відповіді дітей на шосте запитання розділилися: 49 % дітей годують птахів та тварин, що зустрічаються біля їхнього дому, 8 % годують лише разом з дорослими, а 43 % не бажають годувати птахів і тварин (див. Додаток В, рис. 2. 6).

Аналіз відповідей дошкільників на сьоме запитання показав, що 78 % дітей засуджують людей, які завдають шкоду природі. Їм дуже шкода природи, відповіді типу: «Я відчуваю біль, коли бачу як хтось нищить природу», «Мені не приємно бачити, як хтось ламає дерева, зриває квіти», «Я завжди засмучуюсь, коли хтось кидає сміття на вулиці».

На восьме запитання 79 % дітей відповіли, що вони радіють, захоплюються, їм дуже приємно, коли вони бачать якусь красу в природі. Натомість 21 % дітей не могли виразити те, які емоції у них викликає краса природи.

Перше речення 79 % дітей продовжили так: «Я люблю бувати на природі тому, що люблю гратися, відпочивати, дихати свіжим повітрям, купатися, годувати тварин, пташок

і т. п.». Відповіді дітей щодо закінчення другого речення засвідчили високий рівень знань з природоохоронної діяльності (відповіді типу: «Охороняти природу – значить не кидати сміття на вулиці, в річки, озера, в лісі», «... не ламати гілочки дерев, кущів, не рвати квіти», «... не кричати в лісі, щоб не налякати тварин, не нищити мурашники, гнізда пташок» і т. п.).

У процесі бесіди на тему «За що я люблю природу» було виявлено, що 85 % дітей любить природу за її красу (наприклад, відповіді дітей: «За красиві річки (ліси, сонце, небо, спів пташок)» і т. п.).

За названими вище критеріями були отримані такі результати: достатньо високий рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи мають 56 % дітей, середній – 35 % і початковий – 9 % дошкільників (рис. 2. 7).

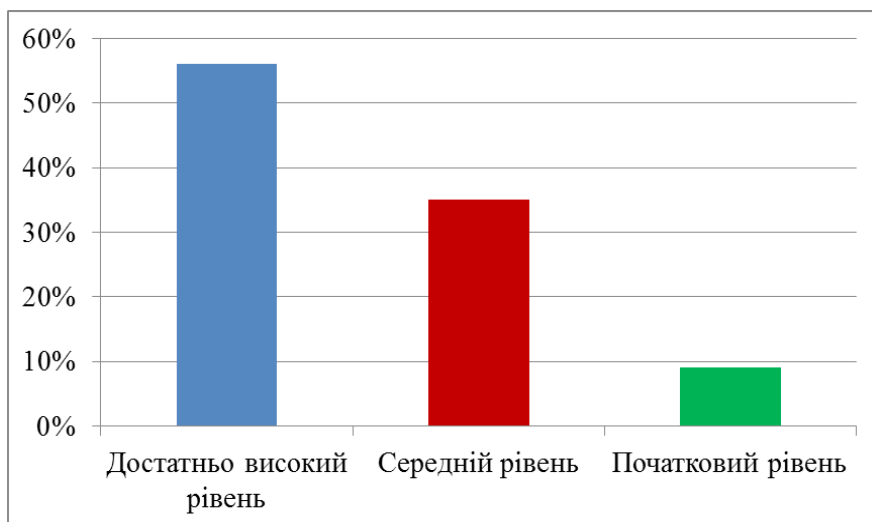

Рис. 2. 7

Результати констатувального етапу дослідження.

Для того щоб краще зрозуміти як батьки ставляться і

здійснюють екологічне виховання, було проведено анкетування батьків (див. Додаток Г).

У процесі анкетування батьків було виявлено, що досить часто вони розуміють мету, до якої необхідно прагнути в екологічному вихованні дитини, проте не знають, як цього досягти (76 %). Цікавими були пропозиції вихователям: 56 % батьків висловили побажання проведення спільних екскурсій (вихователь, діти і батьки) у природу. Позитивним у результатах анкетування також було те, що батьки намагаються дати дітям якнайбільше інформації про навколишній світ, його закономірності та розповідають їм, як треба себе поводити у природі.

У результаті дослідження було з'ясовано, що педагогічна просвітницька діяльність, спрямована на підвищення обізнаності батьків вихованців з екологічного виховання дітей, не проводиться у достатній мірі між ДНЗ і родинами.

Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку неможливе без інтеграції роботи педагогічного колективу та сім'ї. Оскільки сім'я й дитячий садок мають свою специфіку, особливості впливу на дитину, свої виховні засоби. Важливо, щоб виховні впливи, здійснювані цими соціальними інститутами, взаємодоповнювали один одного, мали однакове спрямування, що сприяло б формуванню у дітей елементів екологічного світорозуміння, розвитку позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, формуванню реалістичних уявлень про об'єкти та явища природи, практичних умінь дбайливого ставлення до її компонентів.

2.2. Педагогічні умови формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку та їх перевірка

У процесі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, проведення педагогічного експерименту нами були визначені такі педагогічні умови ефективного формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у старших дошкільників:

1. Використання вихователями форм, методів та прийомів, які передбачають активність дітей у процесі пізнання природного довкілля та сприятимуть усвідомленню дітьми значення природи в житті суспільства.

2. Створення вихователем позитивної емоційно забарвленої атмосфери, яка сприятиме розвитку емпатії та антиципації, емоційного відгуку на красу природи.

3. Комплексність роботи з екологічного виховання, яка передбачає взаємодію дошкільного закладу і сім'ї. Батьки повинні бути активними учасниками формування у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи. Робота, яка проводиться з дошкільниками у садочку, має продовжуватися і вдома разом з батьками. Вихователі мають надавати інформацію батькам вихованців про те, як правильно виховувати у дітей любов до природи. На базі дошкільного закладу повинні проводитися спільні форми роботи з батьками в напрямку шляхів екологічного виховання дітей.

Із метою перевірки зазначених педагогічних умов було розроблено бесіди, які можна використовувати під час прогулянок, екскурсій, у процесі читання дітям оповідань В. О. Сухомлинського та рекомендації для батьків вихованців щодо екологічного виховання їхніх дітей.

Нами було розроблено 12 бесід, відповідно до

природних змін кожного місяця року, їх розробки наведено в додатках (див. Додаток В). Бесіди розроблялися із врахуванням визначених нами педагогічних умов, у них акцентується увага на таких важливих аспектах: 1)

актуалізація та поглиблення природничих знань дітей; 2) емоційний відгук на красу природи; 3) виховання емпатії та антиципації; 4) розвиток творчого мислення.

Упродовж навчального року, починаючи з жовтня, бесіди проводилися з дітьми під час прогулянок, екскурсій та у процесі читання оповідань.

Наведемо приклад бесіди.

Бесіда у процесі екскурсії до гаю на тему «Все навколо оживає»

Мета: вчити дітей спостерігати весняну природу (розглядати і описувати пролісок безпосередньо в умовах природи); визначати у спостережуваному істотно, формувати бажання берегти природу, розширювати знання дітей про перші весняні квіти, про їх значення в нашому житті, розвивати мовлення, мислення, уяву; викликати емоційний відгук на красу природи.

Зміст бесіди

Вихователь читає вірш («Пролісок» К. Перелісна).

Вихователь: - Як ви думаєте, діти, чи можна нам зривати проліски? Чому? Правильно, давайте краще присядемо, уважно розглянемо рослинку.

- Які у проліска листочки? Якого кольору квіточки?

- Чи мають квіточки запах?

- Скільки у квіточок пелюсток?

- Чи можуть зірвані квіти довго залишатися такими гарними?

- Чи зможуть нові квіти вирости за один день?

- Коли зірвані квіти швидко зав'януть, який у вас буде настрій?

- Як ви вважаєте, чому квіти не ростуть взимку?

- Як ви гадаєте, що пролісок зараз відчуває?

- А на що схожа ця квітка?

- Діти, а давайте уявимо, що пролісок – це маленька істота. У нього, як і у нас, є очі, руки, він може відчувати і висловлювати свої почуття. Я пропоную вам уявити себе пролісками і розповісти від його імені про свої почуття і враження. (Діти складають міні-розповіді).

Підводимо дітей до самостійного підсумку, що треба зберігати такі гарні квіти для того, щоб усі могли ними милуватися.

У наведеній бесіді враховуються усі вище перераховані аспекти виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи. Читання вірша про пролісок посилює інтерес до природи, розвиває пам'ять (вірш можна вивчити з дітьми), акцентує увагу дітей на спостережуваному об'єкті. Запитання в процесі спостереження спрямовані на те, щоб актуалізувати знання дітей щодо будови проліска, виховувати у дітей антиципацію, емпатію, розвивати мислення, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Особливе враження на дітей справило творче завдання. Уявивши себе на місці проліска, діти вчилися передавати, висловлювати свої почуття, емоції від імені квітки. Така робота сприяє вихованню у дітей емоційного відгуку на красу природи та формуванню ціннісного ставлення до природних об'єктів.

Запитання в бесіді побудовані так, щоб діти самостійно дійшли висновку про те, що необхідно оберігати, бережно ставитися до природних об'єктів, щоб кожен мав змогу милуватися та захоплюватися красою природи.

Також для батьків вихованців були розроблені рекомендації щодо екологічного виховання дітей (див. Додаток Е).

У процесі контрольного зрізу, який проводився у травні, нами було проведене повторне індивідуальне усне опитування дітей та групові бесіди із використанням тих самих запитань, що і на констатувальному етапі

дослідження.

Контрольний зріз показав, що на 20 % збільшилась кількість дітей, які вважають за потрібне саджати дерева; відсоток дошкільників, які можуть зірвати польові квіти для мами, зменшився на 31 %; на 14 % зросла кількість дітей, які вважають за потрібне прибирати сміття, залишене кимось на вулиці чи галявині; збільшилась на 24 % кількість дітей, які годують птахів і тварин на вулиці; на 11 % зросла кількість дітей, які засуджують згубні дії людей в природі; відсоток дошкільників, які можуть виразити свої емоції від спілкування з природою, збільшився на 16 %.

Результати експерименту: у 67 % дітей – достатньо високий рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи, у 29 % – середній рівень і 4 % – початковий рівень (рис. 2. 8).

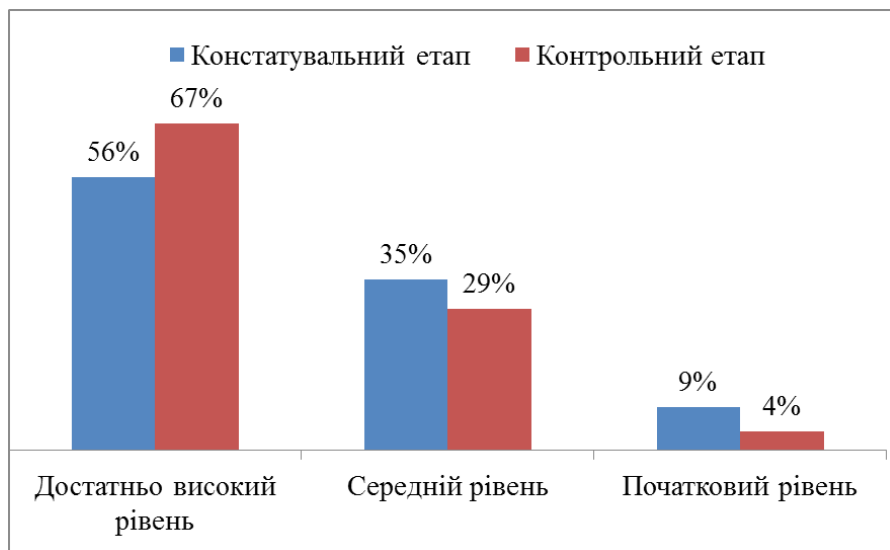

Рис. 2. 8

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів дослідження.

Таким чином, результатом організації спеціальної роботи з екологічного виховання (проведення бесід екологічного спрямування та надання методичних рекомендацій батькам) з урахуванням оптимальних педагогічних умов, визначених нами на основі аналізу наукової літератури, анкетування вихователів, стало суттєве підвищення рівня емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 2

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, анкетування вихователів дозволило нам визначити такі педагогічні умови ефективного формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у старших дошкільників: а) комплексність роботи з екологічного виховання, яка передбачає взаємодію дошкільного закладу і сім'ї; б) використання вихователями форм, методів та прийомів, які передбачають активність дітей у процесі пізнання природного довкілля та сприятимуть усвідомленню дітьми значення природи в житті суспільства; в) створення вихователем позитивної емоційно забарвленої атмосфери, яка сприятиме розвитку емпатії та антиципації, емоційного відгуку на красу природи.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що рівень емоційно-ціннісного ставлення до природи у старших дошкільників недостатньо сформований. Діти розуміють цінність природи, але не завжди можуть висловити свої емоції від спілкування з нею.

Отже, у результаті проведеної роботи з дітьми, ми досягли значного підвищення результатів: рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників підвищився, діти почали емоційно реагувати на красу природи, співпереживати їй та передбачати наслідки своїх дій щодо об'єктів природного довкілля.

ВИСНОВКИ

У процесі проведеного дослідження особливостей формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників було зроблено такі узагальнення:

1. Аналіз філософського та психологічного розуміння сутності цінностей та ціннісного ставлення, дає підстави розглядати емоційно-ціннісне ставлення до природного довкілля як особливий вид суб'єктивного ставлення до цінностей природи, що виявляється в емоціях задоволення – незадоволення, радості – суму, захоплення – зневаги в процесі взаємодії з об'єктами природи.

2. Аналіз стану проблеми екологічного виховання у психолого-педагогічній літературі продемонстрував, що значна кількість досліджень у дошкільній педагогіці присвячена систематизації знань про природу й обмаль наукових праць, у яких розглядається саме виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку.

У старшому дошкільному віці є необхідні психологічні передумови для формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, а саме: а) розвиток пізнавального інтересу до навколишнього середовища; б) розвиток знаково-символічної функції свідомості; в) виникнення і формування найскладніших систем загальних уявлень про навколишній світ, основ змістовно-наочного мислення; г) формування антиципуючих реакцій; д) розвиток вищих почуттів у дітей, зокрема естетичних, моральних, інтелектуальних гуманних, а також емпатії; е) виникає почуття емпатії (здатності співпереживати); є) виникнення передумов для формування

когнітивного компоненту екологічної свідомості.

3. Із метою перевірки сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у дітей старшого дошкільного віку було проведено педагогічний експеримент.

На його констатувальному етапі було виявлено, що достатньо високий рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи мають лише 56 % дітей, середній – 35 % і початковий – 9 % дошкільників.

У процесі анкетування батьків було виявлено, що досить часто вони розуміють мету, до якої необхідно прагнути в екологічному вихованні дитини, проте не знають, як її досягти. У зв'язку з цим були розроблені рекомендації батькам вихованців щодо екологічного виховання дітей.

На формувальному етапі дослідження були застосовані такі форми і методи роботи, як: а) з дітьми проводилися екологічні бесіди; б) виступ на батьківських зборах.

У результаті контрольного зрізу знань дітей були отримані такі показники: у 67 % дітей – достатньо високий рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи, у 29 % – середній рівень і 4 % – початковий рівень.

4. У процесі дослідження було виявлено такі оптимальні для формування емоційно-ціннісного ставлення до природи педагогічні умови, як: а) комплексність роботи з екологічного виховання, яка передбачає взаємодію дошкільного закладу і сім'ї з метою формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників; б) використання вихователями форм, методів та прийомів, які передбачають активність дітей у процесі пізнання природного довкілля та сприятимуть усвідомленню дітьми значення природи в житті суспільства; в) створення вихователем позитивної емоційно забарвленої атмосфери, яка сприятиме розвитку емпатії та

антиципації, емоційного відгуку на красу природи.

Перспективними напрямами в дослідженні проблеми, на наш погляд, є перегляд змісту чинних навчальних програм з точки зору їх відповідності Базовому компоненту дошкільної освіти та підготовка педагогічних кадрів до роботи з формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у старших дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Науковий керівник : А. М. Богуш. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку / О. І. Білан. – Львів, 1996. – 71 с.
3. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку Українське дошкілля / О. І. Білан, Л. М. Возна. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
4. Брушлинский А. В. Мышление и прогнозирование (логико-психологический анализ) / А. В. Брушлинский. – М., 1979. – 230 с.
5. Виноградова Н. Ф. Виховання морального ставлення до природи у шестирічних дошкільнят / Н. Ф. Виноградова. – М. : Просвещение, 1993. – 80 с.
6. Воробей Г. Є. Екологічне виховання дітей з допомогою казок В. О. Сухомлинського / Г. Є. Воробей // Бібліотека вихователя дитячого садка. – 2005. – № 23. – С. 1-70.
7. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу / Н. Глухова // Дошкільне виховання. – № 10. – 2001. – С. 8-9.
8. Дерябо С. Д. Экологическая психология и педагогика / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 477 с.
9. Екологічна освіта і виховання : досвід та перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ : Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – 248 с.
10. Ельконін Д. Б. Дитяча психологія / Д. Б. Ельконін.

– М. : Академія, 2004. – 362 с.

11. Історія педагогіки / За ред. М. С. Гриценка. – К. : Вища школа, 1973. – 468 с.

12. Концепція екологічної освіти України. – К., 2004. – 32 с.

13. Кононко О. Л. Я у Світі: базова програма розвитку дитини дошкільного віку в Україні / О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.

14. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку / Н. В. Лисенко. – Львів : Світ, 1994. – 144 с.

15. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б. Ф. Ломов, Е. Н. Сурков. – М., 1980. – 280 с.

16. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія [Текст] : навчальний посібник / А. М. Львовичкіна; АПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Київ : Міленіум, 2003. – 120 с.

17. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. «Дошкільна педагогіка» / В. В. Маршицька. – К., 2003. – 20 с.

18. Маршицька В. В. Теоретичні основи виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку / Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): зб. наук. праць. – К. : Пед. думка, 2000. – Кн.1. – 340 с.

19. Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельниць. гуманіт.-пед. акад. / гол. редактор І. М. Шоробура. – Хмельницький: ХГПА, 2011. – Вип. 9. – 407 с.

20. Песталоцці Й. Г. Вибрані педагогічні твори : посіб. для студентів вузів та учителів серед. шкіл / Й. Г. HYPERLINK

"<http://library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php?url=/auteurs/view/52430/source:default>" Песталоцці. – Київ : Радянська школа, 1938. – 338 с.

21. Плохій З. Вітальна цінність природи: Складові екологічної культури дошкільників / З. Плохій // Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 6-7.

22. Плохій З. Формування екологічно мотивованої діяльності дошкільнят / З. Плохій // Дошкільне виховання. – 2005. – № 7. – С. 19-21.

23. Проскура О. В. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / О. В. Проскура. – К., 2012. – 494 с.

24. Рудоміно-Дусятська О. В. Екологічна психологія: навчальний посібник / О. В. Рудоміно-Дусятська. – К. : Інститут післядипломної освіти КНУ ім. Тараса Шевченка, 2001. – 71с.

25. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / С. Ф. Русова. – Київ : Освіта, 1996. – 304 с.

26. Русова С. Ф. Дошкільне виховання / С. Ф. Русова. – Катеринослав. – 1918. – 162 с.

27. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976.

28. Ушинский К. Д. Собрание сочинений: Детский мир и хрестоматия / К. Д. Ушинский. – М. : Изд. акад. педагог. наук, 1948. – Т. 4. – 678 с.

29. Федіна К. Природа – краса і чинник життя / К. Федіна, В. Пісна // Дошкільне виховання. – 2002. – № 25. – С. 29.

30. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – С. 528.

31. Формування первинних екологічних уявлень у дошкільників : методичний збірник перспективного пед. досвіду з проблемами екологічної освіти дітей дошкільного віку. / За ред. Р. О. Романчук. – Запоріжжя, 2008. – 80 с.

32. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою / Н. Ф. Яришева. – К., 1993. – 255 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вихователів ДНЗ

1. Які форми, методи, засоби, прийоми Ви використовуєте під час ознайомлення дітей із природою?

2. Як Ви розумієте поняття «емоційно-ціннісне ставлення до природи»?

3. Опишіть, на основі власних спостережень, як діти сприймають природу:

а) які емоції в них викликають природні об'єкти, явища;

б) як вихованці оцінюють власне ставлення й ставлення інших до природних об'єктів (чи засуджують агресивні дії інших до природи?).

4. Як Ви мотивуєте дітей до природоохоронної діяльності?

Додаток Б

Анкета для старших дошкільників

1. Як ти вважаєш: обов'язково саджати дерева біля свого будинку чи ні?
2. Якщо тобі потрібно для гри зламати гілку на дереві або кущику, то ти зробиш це?
3. Чи можеш ти зірвати польові або лісові квіти для того, щоб подарувати мамі букетик?
4. Чи намагаєшся ти прибирати сміття, залишене кимось (наприклад, на лісовій галявині чи біля будинку)?
5. Чи кидаєш інколи в річку або озеро бруд та сміття?
6. Чи годуєш птахів та інших тварин, яких бачиш біля твого дому?
7. Що ти відчуваєш, коли бачиш, як хтось завдає шкоди природі?
8. Які емоції в тебе викликає краса природи (наприклад, райдуга на небі, квітка яка розцвіла, снігопад)?

Додаток В

Результати опитування старших дошкільників з метою виявлення їх рівнів сформованості емоційно-ціннісного ставлення до природи

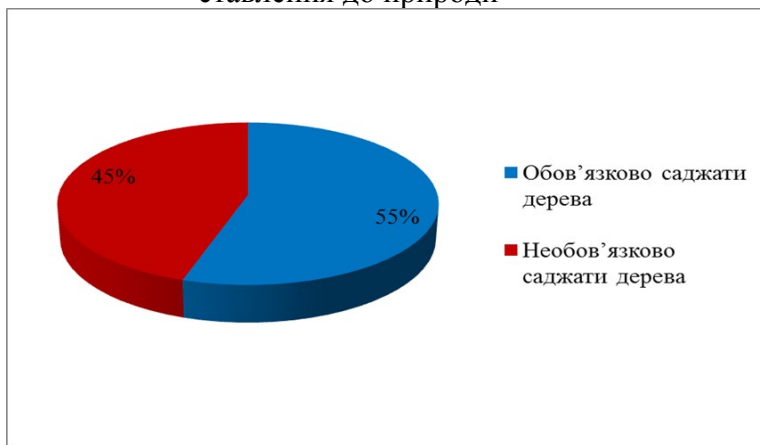

Рис. 2. 1

Результати опитування дітей щодо того, чи треба саджати дерева.

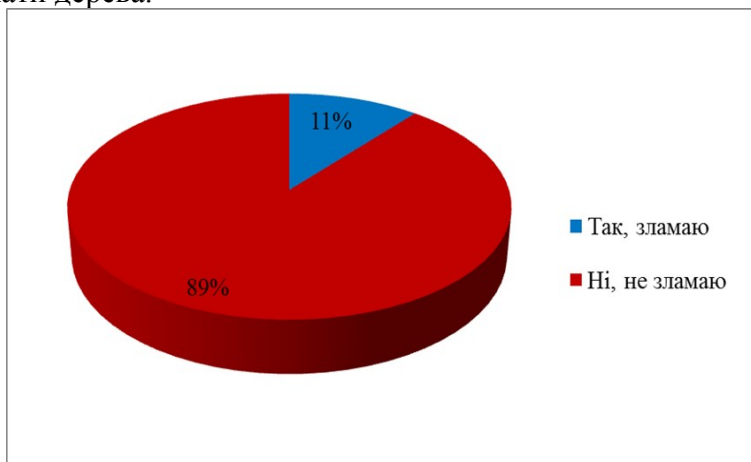

Рис. 2. 2

Результати опитування дітей щодо того, чи можуть вони для гри зламати гілочку на дереві.

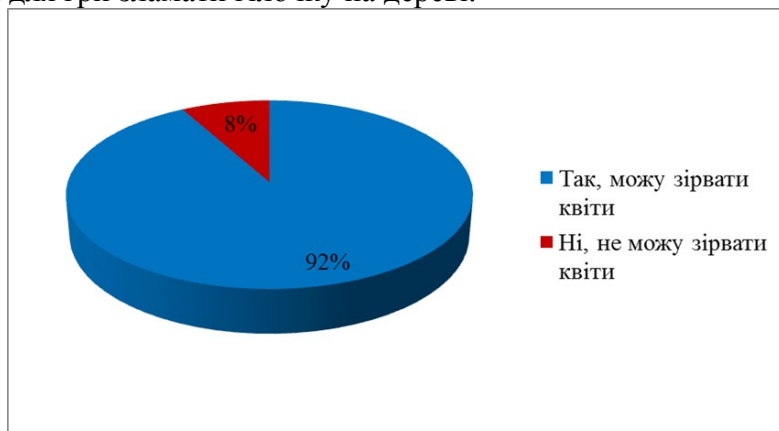

Рис. 2. 3

Результати опитування дітей щодо того, чи можуть вони зірвати польові або лісові квіти.

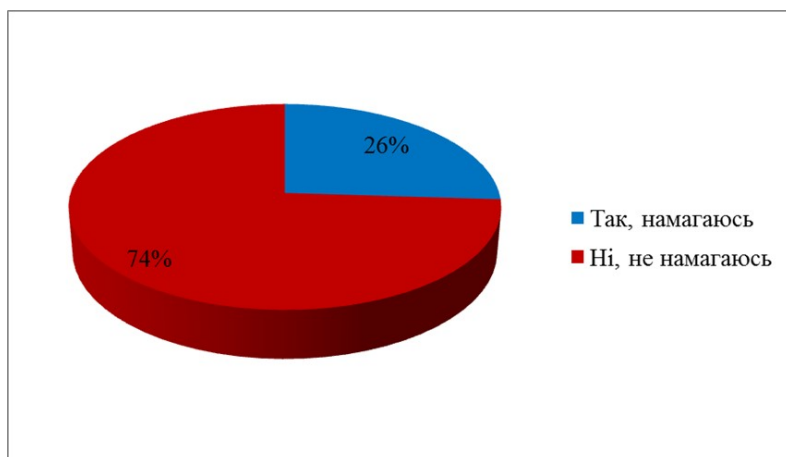

Рис. 2. 4

Результати опитування дітей щодо того, чи намагаються вони прибирати сміття, залишене іншими

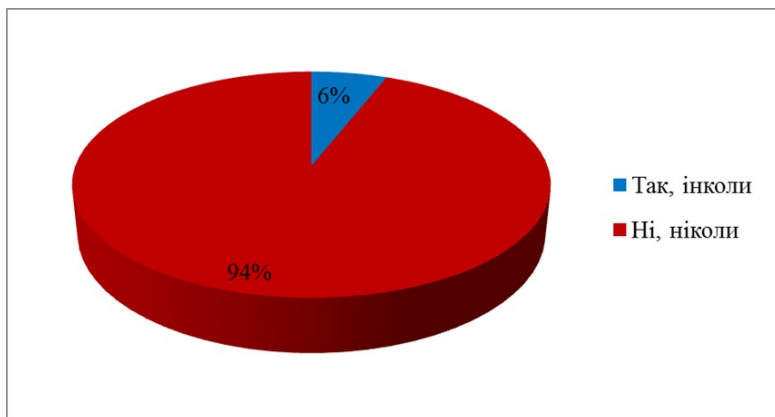

Рис. 2. 5

Результати опитування дітей щодо того, чи кидають вони сміття в річку або озеро.

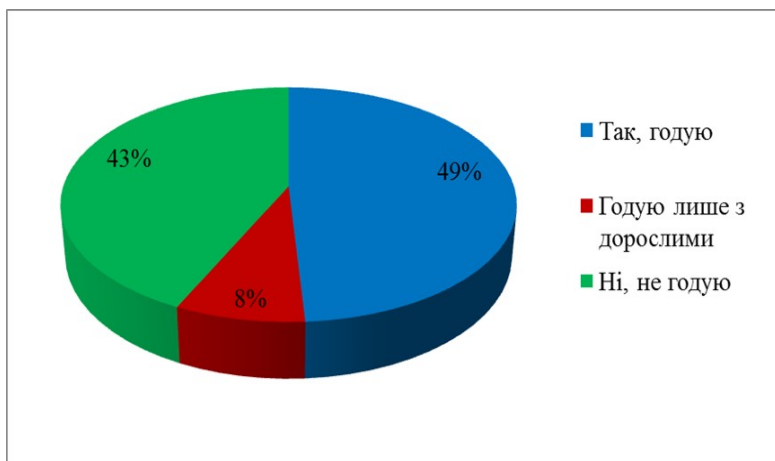

Рис. 2. 6

Результати опитування дітей щодо того, чи годують вони тварин і пташок на вулиці.

Анкета для батьків

1. Чи вважаєте Ви екологічне виховання важливим для дітей дошкільного віку? Чому?
2. Як Ви виховуєте у дітей любов до природи?
3. Хто повинен виховувати у дітей любов до природи:
 - а) вихователь;
 - б) батьки;
 - в) ЗМІ;
 - г) вихователь і батьки;
 - д) інша відповідь?
4. Зазначте пропозиції і побажання вихователям щодо екологічного виховання Ваших дітей?

Додаток Д

Екологічні бесіди з дітьми старшого дошкільного віку

Цикл „Осінь”

1. Бесіда у процесі прогулянки на тему «Осіній
листочок»

Мета: показати дітям різноманіття фарб золотої осені; розвивати творчу уяву, фантазію, мислення, мовлення; викликати емоційний відгук на красиві об’єкти золотої осені; виховувати естетичні почуття.

Зміст бесіди

Вихователь читає дітям вірш:

Знову дивлюсь я у віконце:
Он за ліс заходить сонце.
В лісі ходить хитрий лис...
«Мамо, що це, подивись?
Вчора ліс ще був зеленим,
А сьогодні... онде клени
Червоніють, мов вітрила,
І берізка пожовтіла».
«Як красиво, – каже мама, –
Це віконце – наче рама,
А від сонця подарунок –
Панни Осені малюнок».

- Настала осінь і вкрила всю землю листям, жовті дерева, жовте листя – все жовте. Тому осінь називається золотою.

Чуєте, як шурхотить листя під ногами? Заплющіть очі. Які звуки ви чуєте ще?

- Із чим можна порівняти встелену листям землю? На що вона схожа?

- Знайдіть найкрасивіший листочок. Чому він вам сподобався?

- Чи знаєте ви, чому листочки з дерев опадають восени?

- На що схожі листочки клена, горобини, берези?

- Як ви вважаєте, що сниться осінньому листочку? Що б він міг нам розповісти про своє життя?

Творче завдання «Чарівна осінь»:

- Діти, уявіть, що ви – художники, які прийшли до мене за фарбами, щоб намалювати осінь. Які фарби ви попросите для своїх пейзажів? А який віршик про осінь ви пригадали? Які загадки? Яка ж вона, осінь?

2. Бесіда у процесі прогулянки на тему «Птахи восени»

Мета: вчити дітей спостерігати за змінами в природі восени; розвивати бажання дізнаватися про особливості пташиного світу; виховувати любов та турботливе відношення до птахів; розвивати мовлення, мислення, уяву; викликати емоційний відгук на красу природи.

Зміст бесіди

Вихователь:

- Діти, а ви знаєте, що з настанням осені змінюється життя птахів. Зникають комахи, в'януть трав'янисті рослини, на деревах опадає листя. Все менше й менше корму залишається для пташок. Тому наприкінці літа й восени багато з них відлітає в теплі краї, де є достатньо їжі.

- Як ви вважаєте, по чому пташки дізнаються, коли їм вже час відлітати?

Перелітні птахи помічають: що ближче до осені - то коротші стають дні. Це й слугує їм сигналом про те, що час вирушати у дорогу. Спочатку відлітають птахи, які живляться комахами, - солов'ї, ластівки, стрижи. Пізніше відлітають птахи, які живляться рослинною їжею: дрозди, перепілки й ті, що живуть на водоймах, - качки, гуси, лебеді. До кінця жовтня нас покидають усі перелітні птахи.

- Діти, подивіться в небо, там пролітає журавлиний

ключ. Послухайте, як ці птахи курличуть. Про що вони нам говорять?

- Як ви думаєте, їм сумно чи радісно, що вони відлітають у теплі краї?

- На що схожий журавлиний ключ?

- А чи хотіли б ви стати пташкою? Якою саме? Чому?

Послухайте вірш про журавлика:

Журавлику мій сірий,
 Ти вже летиш у вирій,
 Курли, курли, курли.
 Побачимось коли?
 Тобі услід кричу,
 От – от і сам злечу.
 Та голос долина:
 Жди, як прийде весна!
 Вернись, коли нова
 Почне рости трава.

- Чому птахів потрібно оберігати?

- А чи всі птахи відлітають у теплі краї?

- Як ми можемо допомогти зимуючим птахам?

Заготовляти корм для птахів можна розпочинати вже з кінця літа. Ми із задоволенням ласуємо кавунами, а насіння викидаємо. А насіння кавуна - чудовий корм для синиць. Ці птахи також любляють насіння дині і гарбуза. Насіння треба помити, висушити на папері й зберігати в сухому місці.

3. Бесіда у процесі прогулянки на тему «Туман восени»

Мета: формувати розуміння дітей про туман як явище неживої природи; розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами; виховувати інтерес до явищ неживої природи, ціннісне ставлення до природних об'єктів; виховувати естетичні почуття.

Зміст бесіди

Діти, послухайте і відгадайте загадку:

Не дід, а сивий,
Не спить, а стелиться.
Вкриває землю й океан,
А звать його ... (туман).

- Погляньте на дерева, кущі, ігровий майданчик. Чому їх майже не видно?

- Що це за густа молочна завіса? У яку пору року тумани найчастіше?

- Хто знає і розкаже, як утворюється туман?

- Утворення туману пов'язане з охолодженням повітря. У процесі його охолодження водяна пара, що знаходиться в ньому, перетворюється на краплини. Вони зависають у повітрі. Їх можна відчутти диханням, обличчям. Краплинки-невидимки перетворюються на густу молочну білу завісу.

- На що схожий туман?

- Як ви гадаєте, якби туман був істотою, чи був би в нього дім? Як би він виглядав? Про що б ви хотіли запитати туман?

- Чи не пробували ви гратися в ігри в туманний ранок, ховатися від друзів у тумані? У кого з вас туман викликає приємні почуття?

- Творче завдання «Щасливі предмети»: діти знаходять різні предмети в довір'ї (гілочки, листочки, камінці). Вихователь повідомляє: для того, щоб вони стали щасливими, їх треба погладити, пожаліти, розповісти віршик, казочку, затанцювати з ними.

Цикл „Зима”

4. Бесіда у процесі прогулянки на тему «Зимове небо»

Мета: поглиблювати знання дітей про хмарини взимку, ознайомлювати із зовнішнім виглядом хмар, розвивати спостережливість, виховувати естетичні почуття.

Зміст бесіди

Вихователь: діти, послухайте і відгадайте загадку:

Сонця й зір це хатка-дім,
Місяць теж живе на нім.
У людей завжди потреба
дотягнутися до... (неба).

Молодці, відгадали правильно! Діти, давайте подивимося всі на небо.

- Якого кольору небо?

- Чому переважають сірі тони?

- А як ви думаєте, за допомогою чого небо тримається так високо? (Вихователь повідомляє правильний варіант відповіді.)

- А хмаринки знаходяться у спокої чи рухаються?

- Як ви думаєте, що рухає хмарки?

- Які вони за розміром?

- Як ви гадаєте, хмаринки важкі чи легкі? Чому ви так думаєте?

- Давайте спробуємо побачити на що вони схожі?

- Чи хотіли б ви покататися по небу на хмаринках?

Уявімо це зараз. Обирайте кожен собі хмаринку.

Творче завдання «На що хмаринка схожа?»

Вихователь пропонує дітям подорож на хмаринці. Діти малюють на снігу хмаринки за допомогою паличок, крижинок, хто яку хоче і розповідають, з ким і куди вони летять на своїй хмаринці, що вони бачать навколо себе.

5. Бесіда у процесі прогулянки\ на тему «Перший сніжок»

Мета: формувати у дітей уявлення про сніг, розвивати аналітичні уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи, розвивати уяву дітей, виховувати естетичні почуття.

Зміст бесіди

Вихователь: діти, послухайте і відгадайте загадку:

Біле, як сорочка,
 Вихователь: діти, послухайте і відгадайте загадку:

Пухнате, як квочка,
 Крил не має,
 А гарно літає.
 Що це за птиця,
 Що сонця боїться? (Сніг)

- Про що ця загадка?
- Якої форми сніжинка?
- Спіймайте сніжинку на долоньку? Що з нею сталося?

Де вона поділася?

- Як гадаєте, чому Сніг боїться Сонця?
- А який на дотик сніг?
- А давайте уявимо, що сніжинка – це жива істота.

Опишіть, яка вона, що вона відчуває?

- Діти, уявіть себе сніжинками, покружляйте як сніжинки у таночку.

6. Бесіда у процесі прогулянки на тему «Зимова казка»

Мета: поглиблювати знання дітей про іній; виховувати інтерес до явищ природи, естетичні почуття; розвивати уяву.

Зміст бесіди

Вихователь читає вірш дітям:

Спинись на хвилинку, поглянь, як красиво!
 Це іній пухнастий — справжнісіньке диво.
 Кущі і дерева стоять волохаті,
 А іскорки срібні і червонуваті
 Під сонцем виблискують, мов діаманти...
 Які ж у природи казкові таланти!
 Ну, вчора повсюди все чорне стояло,
 А нині ось сріблом іскристим заграло.
 Краса неповторна вражає, дивує
 І світлою казкою серце чарує.

- Що таке іній?

- Чи можна його назвати зимовими квітами?
 - Торкніться інею пальчиками. Які відчуття у вас виникли?

- Із чого утворюється іній?
- На що схожий іній?

Іній може випадати як у хмарну так і в ясну погоду. Під час утворення інею повітря повинно бути теплішим, ніж поверхня предметів.

Цикл „Весна”

7. Бесіда у процесі екскурсії до гаю на тему «Все навколо оживає»

Мета: вчити дітей спостерігати весняну природу (розглядати і описувати пролісок безпосередньо в умовах природи); визначати у спостережуваному істотне, формувати бажання берегти природу, розширювати знання дітей про перші весняні квіти, про їх значення в нашому житті, розвивати мовлення, мислення, уяву; викликати емоційний відгук на красу природи.

Зміст бесіди

Вихователь читає вірш про пролісок:

Я пролісок синенький

І перший на весні сказати вам раденький:

«Кінець! Кінець зими!»

З-під снігу мій листочок

До сонця простягну,

І ніжний мій дзвіночок

Вітатиме весну. (К. Перелісна)

Вихователь:

- Як ви думаете, діти, чи можна нам зривати проліски? Чому? Правильно, давайте краще присядемо, уважно розглянемо рослинку.

- Які у проліска листочки? Якого кольору квіточки?
- Чи мають квіточки запах?
- Скільки у квіточок пелюсток?

- Чи можуть зірвані квіти довго залишатися такими гарними?

- Чи зможуть нові квіти вирости за один день?

- Коли зірвані квіти швидко зав'януть, який у вас буде настрій?

- Як ви вважаєте, чому квіти не ростуть взимку?

- Як ви гадаєте, що пролісок зараз відчуває?

- А на що схожа ця квітка?

- Діти, а уявімо, що пролісок – це маленька істота. У нього, як і у нас, є очі, руки, він може відчувати і висловлювати свої почуття. Я пропоную вам уявити себе пролісками і розповісти від його імені про свої почуття і враження. (Діти складають міні-розповіді).

Підводимо дітей до самостійного висновку, що треба зберігати такі гарні квіти для того, щоб усі ними могли милуватися.

8. Бесіда у процесі екскурсії до парку на тему «Верба – цілюще дерево»

Мета: поглиблювати знання дітей про вербу, її особливості; розвивати спостережливість, мовлення; виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи, розвивати творче мислення.

Зміст бесіди.

Вихователь: Ми сьогодні з вами підемо в гості до вербички.

Як йде весна до мого краю,
І грає сонце веселіше,
Верба найперша зацвітає,
І на землі стає світліше.
Верба схилилась над водою
І віти-коси в річці мие.
Своєю вродою простою
Людині завжди серце гріє.
А як журба на серці, туга,

Прийди до світлої вербички
 І прихилися, як до друга
 Чи як до рідної сестрички.
 Вона послухає, зігріє
 І стане легше в світі жити.
 Вона твій біль забрать зуміє,
 Верба уміє це робити.

Вихователь: ось ми і на місці. Давайте привітаємося: «Здрастуй, красуне Вербичко!» Подивіться, щойно зійшов сніг, ледь пригріває сонце, а верба вже поспішає привітати світ з весною. Це дерево життя. Верба лікує хворих. Настойкою кори лікують застуду, збивають жар. Відваром порошка кори очищують та загоюють рани, опіки. Це дерево зацвітає першим. Воно дарує пухнасті жовті котики, які вмошуються на тонких гілочках та гріються на сонечку.

Вербу здавна шанували в Україні. Вербною називається неділя за тиждень до Великодня. Освячена цього дня лоза дарувала силу, здоров'я, була оберегом.

- Яке дерево зацвітає першим?
- Яка користь від верби?
- Як її використовують для лікування?
- Чому вербу шанують в Україні?
- Як верба використовується в церковній обрядовості?
- Які відчуття у людини викликають вербові котики?
- Які вони на дотик? Колір?
- Чим приваблюють вербові котики людей, комах?
- Чи можна ламати віточки вербових котиків?
- Що буде, якщо кожен захоче зірвати собі по котику?
- На що схожі вербові котики?

Вихователь: верба є дуже корисним, можна сказати цілющим деревом, а вербові котики роблять її ще й неймовірно гарною. Але ми маємо пам'ятати, що не можна ламати гілочки як з котиками так і без, бо вербі буде дуже боляче.

«Хлопчик і дзвіночки конвалії»

Текст оповідання

Настала довгоочікувана весна. З-під землі з'явилася зелена стрілочка. Вона швидко розділилася на два листочки. Листочки стали широкими. А між ними з'явився маленький, тоненький паросток. Він піднявся, нахилився до одного листочка й одного чудового ранку розцвів білими Дзвіночками. Це були Дзвіночки Конвалій.

Білі Дзвіночки Конвалій побачив маленький хлопчик. Його вразила краса квітів. Він не міг відірвати око від них. Хлопчик простягнув руку, щоб зірвати квіти, на що ті прошепотіли:

- Хлопчику, для чого ти хочеш нас зірвати?

- Ви мені подобається. Ви дуже красиві. - відповів хлопчик.

- Добре, - сказали Дзвіночки Конвалій, тихо зітхнувши. - Зривай, але перед тим, як зірвати, скажи, які ми красиві.

Хлопчик подивився на Дзвіночки Конвалій. Вони були прекрасні. Вони були схожі й на білу хмаринку, і на крило голуба, і ще на щось дивно красиве. Хлопчик усе це відчував, але сказати не зміг. Він стояв біля Дзвіночків Конвалій, зачарований їх красою. Стояв і мовчав.

- Ростіть, Дзвіночки, - тихо вимовив хлопчик.

Зміст бесіди за твором

- Як ви думаєте, чому хлопчик зрештою не зірвав Конвалії?

- Чому в людей часто виникає бажання зірвати і забрати із собою красиві квіти або рослини?

- Чи були у вашому житті моменти, коли вам хотілося зірвати якісь дуже красиві квіти, але ви стримували себе? Що ви відчували після цього?

- Чи зможуть нові квіти знову вирости за один день?

- А чи зможемо ми наступного разу помилуватися

квітами?

- Що змінилося в душі хлопчика, коли він уважно подивився на Конвалії?

- Якщо б зараз така ситуація повторилась, як би ти вчинив?

- Що ви відчуваєте, коли бачите конвалії?

- На що вони схожі?

Підводимо дітей до самостійного підсумку, що конвалії не можна зривати, бо вони швидко зів'януть і їх просто викинуть, і люди не зможуть насолоджуватися їхньою красою й ароматом.

Цикл „Літо”

10. Бесіда за оповіданням В. О. Сухомлинського «Дівчинка і ромашка»

Мета: вчити дітей розрізняти та називати польові й лугові квіти за зовнішнім виглядом; виховувати товариськість, відповідальність за друга; почуття емпатії; розвивати творчу уяву.

Текст оповідання

Ясної сонячної днини маленька дівчинка вийшла погратися на зелену галявину. Раптом вона почула плач. Прислухалася дівчинка і зрозуміла, що плач доноситься десь з-під каменю, що лежить обабіч галявини. Камінь був невеликий, як голова кролика, але дуже твердий. Підійшла дівчинка до каменя і запитує:

- Хто там плаче під каменем?

- Це я, Ромашка, - почувся ледь вловимий голосок. - Звільни мене, дівчинко, тисне на мене камінь...

Відкинула дівчинка камінь і побачила ніжну, бліду стеблинку Ромашки.

- Спасибі тобі, дівчинко, - подякувала Ромашка, виструнчившись і зітхнувши на повні груди. - Ти звільнила мене з-під Кам'яного Гноблення.

- Як же ти потрапила під камінь? - запитала дівчинка.

- Обдурило мене Кам'яне Гноблення, - відповіла Ромашка, - коли я була маленьким насіннячком. Восени я шукала теплий куточок. Дало мені притулок Кам'яне Гноблення, обіцяло оберігати від холоду і спеки, дощу і вітру. А коли мені захотілося побачити Сонечко, воно ледве не розчавило мене. Я хочу бути твоєю, дівчинко.

Дівчинка приходила до Ромашки, і вони разом зустрічали схід Сонця.

- Як добре бути твоєю, дівчинко! - часто говорила Ромашка.

- А якби ти виросла в лісі або обабіч дороги? Якби ти була нічия? - запитала дівчинка.

- Я б умерла від горя, - тихо мовила Ромашка. - Але я знаю, що нічийх квітів не буває. Вони завжди чийсь. Он та Вогняна Маківка - вона дружить із Сонечком. Сонечко шепоче їй: «Ти моя, Вогняна Маківко». Я чую цей шепіт, коли сходить Сонце, а Маківка назустріч йому розкриває свої прекрасні пелюстки. А он та Волошка - товаришка Весняного Вітру. Він першим щоранку прилітає до Волошки, будить її і шепоче: «Прокинься!» Квітка не могла б жити, якби вона була нічиєю.

Зміст бесіди

- Чи згодні ви з думкою Ромашки, що «нічийх квітів не буває»?

- Чи є у вас друг - квітка?

- Як ви думаєте, що сталося б із Ромашкою, якби дівчинка її не звільнила?

- Чи важко бути справжнім другом? Що необхідно для того, щоб дружити по-справжньому?

- Чи є у світі природи хтось, із ким усі дружать, із ким ніхто не хоче дружити, із ким дуже легко або дуже важко дружити?

- Якими якостями має володіти людина, щоб бути другом природи?

- Що можуть зробити для природи її кращі друзі?

- Опишіть, якою ви уявляєте Ромашку і дівчинку?

Творче завдання: намалюйте дівчинку і Ромашку з казки такими, якими ви їх уявляєте.

11. *Бесіда* у процесі прогулянки на тему «Квіти»

Мета: вчити дітей розрізняти та називати садові квіти за зовнішнім виглядом, запахом; виховувати ціннісне ставлення до квітів, почуття емпатії; розвивати творчу уяву.

Зміст бесіди

Вихователь читає дітям вірш:

Виростаєм в квітнику, зацвітаємо на сонці,
Від водиці зеленієм, нашим діточкам радієм.
Ви нас, діти, доглядайте і водою поливайте.
Щоб могли ми воду пити, треба землю підпушити.
Любі діти час не гайте, нас постійно доглядайте.
Для нас, квітів, найщиріші друзі – діти.

- Як називаються квіти, що ростуть на квітнику?
- Чи схожі між собою за будовою квіти?
- Чи потрібні їм горщики? Для чого?
- Якого кольору квіти?
- Який колір і квітка вам подобаються найбільше?

Чому?

- Ви любите нюхати квіти? Аромат якої квітки є вашим улюбленим? Коли квітка дарує нам аромат, ми можемо їй подякувати за це. Заплющіть очі, уявіть свою улюблену квітку і подякуйте їй за красу і пахощі.

- Для чого квіти посаджені у квітнику?
- Чому їх треба берегти?
- Якою квіткою ви хотіли б бути?

Творче завдання: діти кольоровими крейдами малюють квіти, „оживляють” їх, зображаючи обличчя. Проводиться гра на розвиток емпатії «Я квітка».

12. Бесіда за оповіданням Сухомлинського «Соромно перед соловейком»

Мета: розширювати словниковий запас дітей назвами

птахів, формувати свідоме ставлення до власної поведінки в природі; виховувати бажання піклуватися при живу природу, оберігати її, не шкодити.

Текст оповідання

Оля й Ліда, маленькі першокласниці, пішли до лісу. Після втомливого шляху вони сіли на траві відпочити й пообідати.

Витягли з сумки хліб, масло, яечка. Коли дівчата вже закінчили обідати, недалеко від них сів на дерево соловейко й заспівав.

Зачаровані прекрасною піснею, Оля й Ліда сиділи, боячись поворухнутись. Соловейко перестав співати.

Оля збрала недоїдки й шматки газети, кинула під куш. Ліда збрала недоїдки в газету, загорнула й поклала в сумку.

- Навіщо ти збрала сміття? - запитала Оля. - Це ж у лісі... Ніхто не бачить...

- Соромно перед соловейком, - тихо відповіла Ліда.

Зміст бесіди

- Про кого оповідання?

- Чи правильно вчинила дівчинка Оля?

- Як ви думаєте, чи розповів би Соловейко комусь про вчинок Олі?

- Чому ж тоді Ліда вчинила інакше від Олі?

- А як би ви вчинили на місці Ліди?

- А куди ви у лісі діваєте сміття?

- Чи всі люди збирають сміття після себе в лісі?

- А що буде, якщо люди будуть залишати сміття в лісі? На що ліс перетвориться? Що буде із тваринами?

Отже, діти, запам'ятайте, що не можна залишати після себе сміття на вулиці, в лісі, на галявині, навіть якщо вас ніхто не бачить. Бо повернувшись наступного разу на те місце, де ви не прибрали за собою, вам буде неприємно там знаходитись.

Рекомендації батькам щодо екологічного виховання
дітей старшого дошкільного віку

1. Запам'ятайте: «Любов до природи, втім, як і всяка людська любов, безсумнівно, закладається в нас з дитинства» (І. Соколов-Микитов).
2. Завжди підтримуйте інтерес дитини до пізнання оточуючого світу, відповідайте на всі запитання дитини у доступній для неї формі.
3. Навчіть дітей бачити в буденному прекрасне, в звичайному – незвичне.
4. На власному прикладі показуйте дітям як треба себе поводити в природі.
5. Більше спостерігайте з дітьми за природою, прислухайтеся до співу пташок, милуйтеся фарбами заходу сонця, травами, комахами, квітами – одним словом, пильно вдивляйтеся в життя природи.
6. Читайте дітям про природу оповідання В. Сухомлинського, В. Біанки, К. Паустовського та ін.
7. Допмагайте разом із дітьми тваринам на вулиці, які цього потребують.
8. Якщо у вас вдома є домашні тваринки та кімнатні рослини, залучайте дітей до догляду за ними.
9. Спонукайте дитину виявляти емоції від спілкування з природою, демонструючи це власним прикладом.
10. Вчіть дитину співпереживати всьому, що нас оточує.
11. Закладайте у свідомості дітей відчуття оточуючого світу як власної домівки.

*ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ РОБІТ ІЗ ПРИРОДНИЧИХ, ТЕХНІЧНИХ ТА
ГУМАНІТАРНИХ НАУК*

У Конкурсі можуть брати участь студенти вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації незалежно від форм власності та підпорядкування, у тому числі іноземці, що навчаються у цих навчальних закладах.

Перелік галузей наук (спеціальностей, груп спеціальностей), з яких проводиться Конкурс, базові вищі навчальні заклади з проведення другого туру Конкурсу, склад організаційного комітету затверджуються наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на три роки.

Конкурс оголошується на початку кожного навчального року наказом Міністерства освіти і науки України і проводиться у два тури:

1) перший тур - у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації (організації, де за наказом ректора створюється конкурсна комісія);

2) другий тур - у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, визначених базовими, де створюються галузеві конкурсні комісії (до їх складу входять науково-педагогічні працівники вищого навчального закладу, у якому проводиться другий тур, представники інших вищих навчальних закладів, наукових установ, підприємств, громадських організацій тощо, а головою є ректор або проректор вищого навчального закладу).

У процесі проведення першого туру (жовтень – грудень) студенти подають роботи на розгляд конкурсної

комісії вищого навчального закладу, в якому вони навчаються. Конкурсна комісія відбирає не більше трьох наукових робіт з кожної галузі науки (групи спеціальностей або спеціальності) та надсилає їх галузевим конкурсним комісіям у термін, визначений наказом Міністерства освіти і науки України.

Другий тур Конкурсу проводиться у два етапи:

- перший етап - заочний (рецензування робіт);
- другий етап - науково-практична конференція.

У процесі проведення першого етапу галузева конкурсна комісія розглядає подані наукові роботи та передає їх на рецензування. Наукові роботи не подаються на рецензування до вищих навчальних закладів, у яких навчаються їх автори.

Галузева конкурсна комісія на своєму засіданні (за наявності не менше 2/3 її складу) на підставі рецензій та відкритого обговорення наукових робіт більшістю голосів приймає рішення щодо визначення кращих наукових робіт.

Авторам кращих наукових робіт галузева конкурсна комісія надсилає запрошення для участі у підсумковій науково-практичній конференції для наукової доповіді та захисту роботи (претендентами на нагородження можуть бути лише учасники конкурсу, які беруть безпосередню участь у підсумковій конференції).

Нагороджуються 25% студентів від загальної кількості авторів, на роботи яких є рецензії, з них: дипломом I ступеня - 20%, дипломом II ступеня - 30%, дипломом III ступеня - 50%.

Згідно з Положенням про Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з природничих, технічних та гуманітарних наук вищі навчальні заклади можуть нагороджувати студентів-переможців спеціальними призами, подарунками, грошовими преміями.

ВИМОГИ ДО КОНКУРСНИХ НАУКОВИХ РОБІТ СТУДЕНТІВ

1. На Конкурс подаються самостійно підготовлені наукові роботи студентів (не більше 2 авторів) з актуальних проблем у галузі природничих, технічних та гуманітарних наук, які є пошуковими за своїм характером, впроваджені у виробництво або застосовані у навчальному процесі, що не мають відзнак НАН України та органів державної влади.

2. Наукові роботи студентів, які є тематичним продовженням робіт, поданих на Конкурс у попередні роки, розглядаються за умови наявності в них не більше 25% наукового матеріалу з попередньої роботи.

3. Наукові роботи оформлюються відповідно до таких вимог:

1) текст друкується шрифтом Times New Roman, міжрядковий інтервал 1.5, кегль 14, аркуш формату А4;

2) обсяг зброшурованої роботи не повинен перевищувати 30 сторінок без урахування додатків;

3) робота повинна мати назву і план, список використаної літератури та анотацію, в якій зазначено актуальність, мету, завдання, використану методику дослідження та загальну характеристику роботи;

4) до наукової роботи додаються копії патентів, наукових статей автора тощо (за наявності);

5) креслення та ілюстрації, що додаються до роботи, повинні бути скомпоновані на аркуші формату А3 або А4;

4. Макети, натурні зразки на Конкурс не подаються.

5. Наукові роботи виконуються українською мовою.

6. В наукових роботах, що подаються на другий тур, прізвища, ініціали автора (авторів) та наукового керівника, найменування вищого навчального закладу замінюються шифром (шифр - не більше двох слів, наприклад: «Екологія мислення»).

В окремому запечатаному пакеті під тим самим шифром подаються відомості про автора (авторів), наукового керівника роботи .

7. Якщо наукову роботу подано на другий тур з порушенням вимог цього розділу, галузева конкурсна комісія повертає її конкурсній комісії (із зазначенням причини).